

فقه فناوری اطلاعات و ارتباطات

حریم خصوصی

مستثنیات حکم حریم خصوصی

نظارت دولت بر عملکرد مردم

۷۴- جلسه سیزدهم

۹۳/۱۱/۹

۴-۱- نظارت و دخالت دولت بر قیمت گذاری کالاها و خدمات :

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ بْنُ جَعْفَرٍ الْهَمْدَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ غِيَاثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ع قَالَ: مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ص بِالْمُحْتَكَرِينَ فَأَمَرَ بِحُكْرَتِهِمْ أَنْ يُخْرَجَ إِلَى بُطُونِ الْأَسْوَاقِ وَ حَيْثُ تَنْظُرُ الْأَبْصَارُ إِلَيْهَا فَقِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ ص لَوْ قَوَّمتُ عَلَيْهِمْ فَغَضِبَ ع حَتَّى عُرِفَ الْغَضَبُ فِي وَجْهِهِ وَ قَالَ أَنَا أَقْوَمُ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا السَّعْرُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَرْفَعُهُ إِذَا شَاءَ وَ يَخْفِضُهُ إِذَا شَاءَ وَ قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ ص لَوْ أَسْعَرْتَ لَنَا سِعْرًا فَإِنَّ الْأَسْعَارَ تَزِيدُ وَ تَنْقُصُ فَقَالَ ع مَا كُنْتُ لِأَلْقَى اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بِبِدْعَةٍ لَمْ يُحْدِثْ لِي فِيهَا شَيْئًا فَدَعَا عِبَادَ اللَّهِ يَأْكُلُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ.

احتمال اول: نفی تعیین تکوینی قیمتها (قرینه: انما السعر الى الله...شاء)

احتمال دوم: نفی تعیین تشریعی قیمتها (قرینه: ما كنت لالقي...شيئا)

احتمال سوم نفی تعیین تنظیمی قیمتها (قرینه: فدعوا عباد الله...)

در احتمال سوم معنای حدیث آن است که از حضرت درخواست تنظیم قیمت بازار شده است و حضرت نیز چون می‌دانستند که تنظیم بازار دست خود مردم است از مداخله در قیمت‌ها خودداری کردند. وجه خشم حضرت نیز این بوده که کاری که بدست خود مردم است از او خواسته شده بوده است.

قرینه : عبارت «فدعوا عباد الله...» با این احتمال سازگارتر است.

گرچه در هر سه احتمال، امکان توجیه خشم حضرت وجود دارد ولی توجیه خشم حضرت در احتمال اول احسن و در احتمال دوم مرجوح و در احتمال سوم بعید است چون بنابر احتمال سوم دلیلی نداشته که حضرت تا این حد خشمگین شود. معلوم می‌شود که مطالبه از حضرت منجر به ورود در تکوین الهی بوده که تا این حد خشمگین شده‌اند.

۴-۱- نظارت و دخالت دولت بر قیمت گذاری کالاها و خدمات :

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ بْنُ جَعْفَرٍ الْهَمْدَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ غِيَاثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ع قَالَ: مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ص بِالْمُحْتَكَرِينَ فَأَمَرَ بِحُكْرَتِهِمْ أَنْ يُخْرَجَ إِلَى بُطُونِ الْأَسْوَاقِ وَ حَيْثُ تَنْظُرُ الْأَبْصَارُ إِلَيْهَا فَقِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ ص لَوْ قَوَّمتْ عَلَيْهِمْ فَغَضِبَ ع حَتَّى عُرِفَ الْغَضَبُ فِي وَجْهِهِ وَ قَالَ أَنَا أَقْوَمُ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا السَّعْرُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَرْفَعُهُ إِذَا شَاءَ وَ يَخْفِضُهُ إِذَا شَاءَ وَ قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ ص لَوْ أَسْعَرْتَ لَنَا سِعْرًا فَإِنَّ الْأَسْعَارَ تَزِيدُ وَ تَنْقُصُ فَقَالَ ع مَا كُنْتُ لِأَلْقَى اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بِبِدْعَةٍ لَمْ يُحْدِثْ لِي فِيهَا شَيْئًا فَدَعُوا عِبَادَ اللَّهِ يَأْكُلْ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ.

احتمال دخالت تکوینی را روایاتی که اهل سنت در این معنا آورده اند تأیید می کند:

(۱۴۸۹۷) - أخبرنا عبد الرزاق قال: أخبرنا معمر عن قتادة عن الحسن قال: غلا السعر مرة بالمدينة، فقال الناس: يا رسول الله! سعر لنا، فقال: إن الله هو الخالق، الرزاق، القابض، الباسط، المسعر، وإني لأرجو أن ألقى الله لا يطلبني لاحد بمظلمة ظلمتها إياه في أهل ولا مال.

در این روایت نیز عبارت اول که قیمت گذاری را در عداد اوصاف الهی می شمارد با احتمال اول سازگارتر است و بخش دوم حدیث با احتمال سوم سازگارتر است. و شاید به همین دلیل بگوییم که صدر حدیث نفی دخالت تکوینی در بازار و ذیل حدیث نفی دخالت تنظیمی در بازار است و این دو با هم منافاتی ندارند. در این حال وجه خشم حضرت نیز به دلیل معنای احتمال اول بوده است.

۴-۱- نظارت و دخالت دولت بر قیمت گذاری کالاها و خدمات :

مرحوم صدوق مشابه همین روایت را با سندی دیگر نقل کرده است: (الامالی للصدوق، ص ۴۹۷-۴۹۸)

— حَدَّثَنَا أَبِي رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ هَاشِمٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: كَانَ عَلِيٌّ ع كُلَّ بُكْرَةٍ يَطُوفُ فِي أَسْوَاقِ الْكُوفَةِ سُوقاً سُوقاً وَمَعَهُ الدَّرَّةُ عَلَى عَاتِقِهِ وَكَانَ لَهَا طَرَفَانِ وَكَانَتْ تُسَمَّى السَّبِيَّةَ فَيَقِفُ عَلَى سُوقِ سُوقٍ فَيُنَادِي يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ قَدَّمُوا الْإِسْتِخَارَةَ وَتَبَرَّكُوا بِالسُّهُولَةِ وَاقْتَرِبُوا مِنَ الْمُتَبَاعِينَ وَتَزَيَّنُوا بِالْحِلْمِ وَتَنَاهَوْا عَنِ الْكُذِبِ وَالْيَمِينِ وَتَجَافَوْا عَنِ الظُّلْمِ وَأَنْصِفُوا الْمَظْلُومِينَ وَلَا تَقْرَبُوا الرِّبَا وَأَوْفُوا الْكِيلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْتَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ يَطُوفُ فِي جَمِيعِ أَسْوَاقِ الْكُوفَةِ فَيَقُولُ هَذَا ثُمَّ يَقُولُ—

تَقْنِي [تَفْنِي] اللَّذَاذَةَ مِمَّنْ نَالَ صَفَوَتَهَا
مِنَ الْحَرَامِ وَيَبْقَى الْإِثْمُ وَالْعَارُ
تَبْقَى عَوَاقِبُ سُوءٍ فِي مَعْبَتِهَا
لَا خَيْرَ فِي لَذَّةٍ مِنْ بَعْدِهَا النَّارُ

سند روایت صحیح است و تمامی اسامی آن از افرادی جلیل القدر هستند. سعد بن عبدالله از فقهای بزرگ و وجیه طائفه شیعه است. ابراهیم بن هاشم نیز اولین کسی است که حدیث اهل کوفه را در قم نشر داده و اصحاب به او اعتماد کرده‌اند. بر توثیق عبدالرحمن بن ابی نجران نیز تأکید شده و عاصم بن عبید نیز گرچه به حنفی توصیف شده ولی فردی برجسته، راستگو و ثقه بوده و منظور از اتصاف او به «حنفی» التزام به مکتب ابو حنیفه نیست چون کشی او را به «مولی بنی حنیفه» یعنی از خویشاوندان بنی حنیفه توصیف کرده است. هم‌عصری او با ابو حنیفه نیز این احتمال را که صفت حنفی به مکتب او ارجاع داشته باشد، نفی می‌کند. چون شهرت این مکتب مربوط به سالها بعد از حیات ابو حنیفه است. همچنین محمد بن قیس نیز فردی برجسته و ثقه است.

مغبة به تشدید به معنای عاقبت و آخر کار است. دلالت روایت نیز مانند روایات قبل است.

۴-۱- نظارت و دخالت دولت بر قیمت گذاری کالاها و خدمات :

و عَنْ عَلِيٍّ ص أَنَّهُ كَانَ يَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ وَ بِيَدِهِ دِرَّةٌ يَضْرِبُ بِهَا مَنْ وَجَدَ مِنْ مُطَفِّفٍ أَوْ غَاشٍ فِي تِجَارَةِ الْمُسْلِمِينَ قَالَ الْأَصْبَغُ قُلْتُ لَهُ يَوْمًا أَنَا أَكْفِيكَ هَذَا يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ اجْلِسْ فِي بَيْتِكَ قَالَ مَا نَصَحْتَنِي يَا أَصْبَغُ وَ كَانَ يَرْكَبُ (على) بَغْلَةً رَسُولِ اللَّهِ ص الشَّهْبَاءُ وَ يَطُوفُ فِي الْأَسْوَاقِ سُوقًا سُوقًا فَاتَى يَوْمًا طَاقَ اللَّحَامِينَ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ الْقَصَائِينَ لَا تَعْجَلُوا الْأَنْفُسَ قَبْلَ أَنْ تَزْهَقَ وَ إِيَّاكُمْ وَ النَّفْخَ فِي اللَّحْمِ ثُمَّ أَتَى إِلَى التَّمَارِينَ فَقَالَ أَظْهَرُوا مِنْ رَدِيءٍ بَيْعَكُمْ مَا تُظْهِرُونَ مِنْ جِدِّهِ ثُمَّ أَتَى السَّمَائِينَ فَقَالَ لَا تَبِيعُوا إِلَّا طَيِّبًا وَ إِيَّاكُمْ وَ مَا طَفَا ثُمَّ أَتَى الْكُنَاسَةَ وَ فِيهَا مِنْ أَنْوَاعِ التِّجَارَةِ مِنْ نَخَّاسٍ وَ قِمَاطٍ وَ بَائِعِ إِبِلٍ - وَ صَيْرَفِي وَ بَزَّازٍ وَ خِيَّاطٍ فَنَادَى بِأَعْلَى صَوْتٍ يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ إِنَّ أَسْوَاقَكُمْ هَذِهِ تَحْضُرُهَا الْأَيْمَانُ فَشُوبُوا أَيْمَانَكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَ كُفُّوا عَنِ الْحَلْفِ فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَا يُقَدِّسُ مَنْ حَلَفَ بِاسْمِهِ كَاذِبًا.

حدیث مرسل است. اصبغ نام اصبغ بن نباته از خواص حضرت امیر علیه السلام است. این روایت با دو روایت قبل متفاوت است چون راوی آن دو جابر و محمد بن قیس بود ولی راوی این حدیث اصبغ است. معلوم می شود این عادت حضرت به مشاهده عده کثیری رسیده و هر یک آن را به گونه ای نقل کرده اند. الشهباء نام قاطر رسول الله بوده است که از کلمه شُهبَة گرفته شده به معنای رنگی که سفیدی غالب و آمیخته به سیاهی است

شوبوا امر از شوب به معنای مخلوط و ممزوج کردن

طفا به معنای روی آب بالا آمدن و به زیر نرفتن است کنایه از مردن و روی آب آمدن است. نخّاس به معنای برده فروش و چارپا فروش ، قِمَاط بفتح قاف و تشدید میم فروشنده قِمَاط است به معنای ریسمان یا طنابی که دست و پای ذبیحه یا اسیران یا قنذاق کودکان را با آن ببندند

۴-۱- نظارت و دخالت دولت بر قیمت گذاری کالاها و خدمات :

- وَ عَنْ عَلِيٍّ ص أَنَّهُ كَانَ يَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ وَ بِيَدِهِ دِرَّةٌ يَضْرِبُ بِهَا مَنْ وَجَدَ مِنْ مُطَفِّفٍ أَوْ غَاشٍّ فِي تِجَارَةِ الْمُسْلِمِينَ قَالَ الْأَصْبَغُ قُلْتُ لَهُ يَوْمًا أَنَا أَكْفِيكَ هَذَا يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ اجْلِسْ فِي بَيْتِكَ قَالَ مَا نَصَحْتَنِي يَا أَصْبَغُ وَ كَانَ يَرْكَبُ (على) بَغْلَةً رَسُولِ اللَّهِ ص الشَّهْبَاءُ وَ يَطُوفُ فِي الْأَسْوَاقِ سُوقًا سُوقًا فَاتَى يَوْمًا طَاقَ اللَّحَامِينَ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ الْقَصَائِينَ لَا تَعْجَلُوا الْأَنْفُسَ قَبْلَ أَنْ تَزْهَقَ وَ إِيَّاكُمْ وَ النَّفْخَ فِي اللَّحْمِ ثُمَّ أَتَى إِلَى التَّمَارِينَ فَقَالَ أَظْهَرُوا مِنْ رَدِيءٍ بَيْعَكُمْ مَا تُظْهِرُونَ مِنْ جِدِّهِ ثُمَّ أَتَى السَّمَاكِينَ فَقَالَ لَا تَبِيعُوا إِلَّا طَيِّبًا وَ إِيَّاكُمْ وَ مَا طَفَا ثُمَّ أَتَى الْكُنَاسَةَ وَ فِيهَا مِنْ أَنْوَاعِ التِّجَارَةِ مِنْ نَخَاسٍ وَ قَمَاطٍ وَ بَائِعِ إِبِلٍ - وَ صَيْرَفِي وَ بَزَّازٍ وَ خِيَّاطٍ فَنَادَى بِأَعْلَى صَوْتٍ يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ إِنَّ أَسْوَاقَكُمْ هَذِهِ تَحْضُرُهَا الْأَيْمَانُ فَشُوبُوا أَيْمَانَكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَ كُفُّوا عَنِ الْحَلْفِ فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَا يُقَدِّسُ مَنْ حَلَفَ بِاسْمِهِ كَاذِبًا.

دلالت حدیث مانند حدیث قبل است. افزون بر آن، صدر حدیث بر استفاده حضرت از تازیانه دلالت دارد. بنابر این حضرت تازیانه خود را صرفاً برای نمایش قدرت یا عادت همراه خود نداشتند بلکه واقعاً از آن استفاده می کردند. این امر نشان از نظارت حضرت بر امر بازار و به ملازمه دلالت بر تجسس حضرت از اعمال آنان دارد.

۴-۱- نظارت و دخالت دولت بر قیمت گذاری کالاها و خدمات :

- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ع- بِالْكُوفَةِ يَرْكَبُ بَغْلَةً رَسُولِ اللَّهِ ص ثُمَّ يَمُرُّ بِسُوقِ الْحِيتَانِ فَيَقُولُ لَا تَأْكُلُوا وَ لَا تَبِيعُوا مِنَ السَّمَكِ مَا لَمْ يَكُنْ لَهُ قِشْرٌ.

روایت حدیث همه از اجلاء اصحاب هستند؛ عبدالله بن مغیره از اصحاب اجماع و نقل است که هیچ کس به بزرگی و دیانت و تقوای او نبود. عبد الله بن سنان نیز گرچه خزانه دار خلفای عباسی از زمان منصور تا زمان هارون الرشید بوده ولی اصحاب در بزرگی، جلالت و توثیق او تردید ندارند.

دلالت حدیث مشابه حدیث بعدی است.

۴-۱- نظارت و دخالت دولت بر قیمت گذاری کالاها و خدمات :

وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع أَنَّهُ رَكِبَ بَغْلَةً رَسُولَ اللَّهِ ص الشَّهْبَاءَ بِالْكُوفَةِ فَأَتَى سُوقاً سُوقاً فَأَتَى طَاقَ اللَّحَامِينَ فَقَالَ بِأَعْلَى صَوْتِهِ يَا مَعْشَرَ الْقَصَابِينَ لَا تَنْخَعُوا وَ لَا تَعْجَلُوا الْأَنْفُسَ حَتَّى تَزْهَقَ وَ إِيَّاكُمْ وَ النَّفْخَ فِي اللَّحْمِ لِلْبَيْعِ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ص يَنْهَى عَنْ ذَلِكَ ثُمَّ أَتَى التَّمَارِينَ فَقَالَ أَظْهَرُوا مِنْ رَدِيِّ بَيْعِكُمْ مَا تُظْهَرُونَ مِنْ جِيدِهِ ثُمَّ أَتَى السَّمَاكِينَ فَقَالَ لَا تَبِيعُونَ إِلَّا طَيِّباً وَ إِيَّاكُمْ وَ مَا حَلَفَا [طَفَا] ثُمَّ أَتَى الْكُنَاسَةَ فَإِذَا فِيهَا أَنْوَاعُ التَّجَارَةِ مِنْ نَحَّاسٍ وَ مِنْ مَائِعٍ وَ مِنْ قَمَّاطٍ وَ مِنْ بَائِعِ إِبْرٍ وَ مِنْ صَيْرَفِيٍّ وَ مِنْ حَنَاطٍ وَ مِنْ بَزَّازٍ فَنَادَى بِأَعْلَى صَوْتِهِ أَنَّ أَسْوَاقَكُمْ هَذِهِ يَحْضُرُهَا الْأَيْمَانُ فَشُوبُوا أَيْمَانَكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَ كُفُّوا عَنِ الْحَلْفِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَا يُقَدِّسُ مَنْ حَلَفَ بِاسْمِهِ كَاذِباً.

منظور باسناده همان است که در روایتی قبل تر آمده که

وَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنِي مُوسَى حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ منظور از عبدالله، ابن محمد بن عبدالله معروف به ابن السقاء و منظور از محمد صاحب کتاب اشعثیات محمد بن محمد بن اشعث کوفی است و منظور از موسی، ابن اسماعیل بن موسی بن جعفر است که از پدرش اسماعیل بن موسی و او از پدرش موسی بن جعفر علیه السلام و او از جدش جعفر بن محمد صادق علیه السلام نقل می کند. قبلاً در باره کتاب اشعثیات گفتیم که نجاشی سند صحیحی به کتب اسماعیل بن موسی بن جعفر دارد و ظاهراً این همان کتب یا بخشی از آنهاست که به دست محمد بن محمد بن اشعث رسیده و محمد از او نقل کرده و سپس آن را برای سهل بن احمد بن سهل قرائت کرده و از طریق حسین بن عبیدالله به دست نجاشی رسیده است بنابر این وجهی برای تصحیح اسناد کتاب اشعثیات وجود دارد. (شهریاری، جزوه کتاب الاشعثیات)

۴-۱- نظارت و دخالت دولت بر قیمت گذاری کالاها و خدمات :

وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع أَنَّهُ رَكِبَ بَغْلَةً رَسُولَ اللَّهِ ص الشَّهْبَاءَ بِالْكُوفَةِ فَأَتَى سُوقاً سُوقاً فَأَتَى طَاقَ اللَّحَامِينَ فَقَالَ بِأَعْلَى صَوْتِهِ يَا مَعْشَرَ الْقَصَابِينَ لَا تَنْخَعُوا وَ لَا تَعْجَلُوا الْأَنْفُسَ حَتَّى تَزْهَقَ وَ إِيَّاكُمْ وَ النَّفْخَ فِي اللَّحْمِ لِلْبَيْعِ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ص يَنْهَى عَنْ ذَلِكَ ثُمَّ أَتَى التَّمَارِينَ فَقَالَ أَظْهَرُوا مِنْ رَدِيِّ بَيْعِكُمْ مَا تُظْهَرُونَ مِنْ جِيدِهِ ثُمَّ أَتَى السَّمَاكِينَ فَقَالَ لَا تَبِيعُونَ إِلَّا طَيِّباً وَ إِيَّاكُمْ وَ مَا حَلَفَا [طَفَا] ثُمَّ أَتَى الْكُنَاسَةَ فَإِذَا فِيهَا أَنْوَاعُ التَّجَارَةِ مِنْ نَحَّاسٍ وَ مِنْ مَائِعٍ وَ مِنْ قَمَّاطٍ وَ مِنْ بَائِعِ إِبْرٍ وَ مِنْ صَيْرَفِيٍّ وَ مِنْ حَنَاطٍ وَ مِنْ بَزَّازٍ فَنَادَى بِأَعْلَى صَوْتِهِ أَنَّ أَسْوَاقَكُمْ هَذِهِ يَحْضَرُهَا الْأَيْمَانُ فَشُوبُوا أَيْمَانَكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَ كُفُّوا عَنِ الْحَلْفِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَا يُقَدِّسُ مَنْ حَلَفَ بِاسْمِهِ كَاذِباً.

دلالة: این که حضرت به بازار می آمدند و با صدای بلند به اموری امر یا نهی می کردند نشان از نوعی رفتار از سوی بازاریان دارد که حضرت برای پیشگیری از مفاسد کارهایشان خود در بازارها حاضر می شدند و به اصلاح اموری می پرداختند. این روایت و نیز روایت قبل صراحتی در تجسس یا نظارت ندارد.

احتمال دیگر این است که حضرت در صدد پند و نصیحت بازاریان بودند و قصد نظارت یا دخالت در بازار را نداشتند. اما سؤالی که در این احتمال مطرح می شود این که چرا حضرت این اندرزگویی را در مسجد کوفه انجام نمی دادند و به بازار می آمدند و با صدای بلند آن را ابراز می کردند در پاسخ باید گفت شاید برخی توفیق آمدن در مسجد را نداشتند به همین جهت حضرت خود برای اندرزگویی در بازار حاضر شدند. در عین حال با توجه به احادیث دیگر که بر عادت حضرت به حضور در بازارها همراه با تازیانه دلالت داشت، احتمال معنای اول ترجیح دارد.

۴-۱- نظارت و دخالت دولت بر قیمت گذاری کالاها و خدمات :

همچنین در عهد نامه مالک اشتر به وظیفه والی نسبت به کسبه بازار اشاره شده است:

ثُمَّ اسْتَوْصِ بِالتُّجَّارِ وَ ذَوِي الصَّنَاعَاتِ وَ أَوْصِ بِهِمْ خَيْرًا... وَ تَفَقَّدْ أُمُورَهُمْ بِحَضْرَتِكَ وَ فِي حَوَاشِي بِلَادِكَ وَ اعْلَمْ مَعَ ذَلِكَ أَنَّ فِي كَثِيرٍ مِنْهُمْ ضِيقًا فَاحِشًا وَ شُحًا قَبِيحًا وَ اخْتِكَارًا لِلْمَنَافِعِ وَ تَحَكُّمًا فِي الْبَيَاعَاتِ وَ ذَلِكَ بَابُ مَضَرَّةٍ لِلْعَامَّةِ وَ عَيْبٌ عَلَى الْوَلَاةِ فَاَمْنَعِ مِنَ الْاِخْتِكَارِ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص مَنَعَ مِنْهُ وَ لَيْكُنِ الْبَيْعُ بَيْعًا سَمَحًا بِمَوَازِينِ عَدْلٍ وَ أَسْعَارٍ لَا تُجْحِفُ بِالْفَرِيقَيْنِ مِنَ الْبَائِعِ وَ الْمُبْتَاعِ فَمَنْ قَارَفَ حُكْرَةً بَعْدَ نَهْيِكَ إِيَّاهُ فَنَكَّلْ بِهِ وَ عَاقِبْهُ [مِنْ] فِي غَيْرِ إِسْرَافٍ:

استتوص به معنای طلب سفارش است یعنی سفارش آنها را پذیرفتن. تفقد به معنای احوال پرسی شحّ به معنای بخل و حرص است. بیاعات جمع بیاعة به معنای کالا، قارف الشیء از باب مفاعله به معنای نزدیک شدن به چیزی است. نکل یعنی مجازات کردن طوری که از ارتکاب دیگران جلوگیری کند.

۴-۱- نظارت و دخالت دولت بر قیمت گذاری کالاها و خدمات :

فیض الاسلام در ترجمه این بندها چنین آورده است:

پس سفارش در باره سوداگران و صنعتگران را بپذیر، و در باره نیکی کردن بآنان (به گماشتگان خود) سفارش کن....

و کارهای ایشان را در حضور خود و در گوشه‌های شهرهایت واری کن (از دور و نزدیک آسودگی آنها را بخواه تا ظلم و ستمی بر آنها رخ ندهد) و با همه این سفارشها که در باره ایشان شد بدان که در بسیاری از آنان سختگیری بی‌اندازه و بخل ورزی زشت و نکوهیده و احتکار و نگاه‌داری (اشیاء) برای گران فروشی و به دلخواه نرخ نهادن در فروختنی‌ها می‌باشد، و این کارهای ایشان سبب زیان رساندن به همگان و زشتی حکمرانان است، ۵۷- پس از احتکار جلوگیری کن که رسول خدا- صلی الله علیه و آله- از آن منع فرموده (و قواعد و مسائل آن در کتب فقهیه بیان شده) است، و داد و ستد باید آسان به ترازوهای بی‌کم و کاست و نرخ‌هایی باشد که به فروشنده و خریدار اجحاف و زیاده‌روی نشود (شارح قزوینی «رحمه الله» در اینجا فرموده: ظاهر این کلام آن است که حاکم می‌تواند ایشان را به نرخ بی‌کم و کاست الزام نماید تا ستم بر جانبی رخ ندهد) پس کسی را که بعد از نهی تو احتکار کند بکیفر رسان کیفری که سبب رسوایی او (و عبرت دیگران) باشد، ولی از اندازه تجاوز نکند (کیفر زیاده از گناه نباشد، و آن نسبت بطبقات مردم مختلف است، پس بسا کسی را اندک سرزنش کیفر باشد، و بسا به حبس و شکنجه متنبه نگشته بخود نیاید، در این صورت تشخیص کیفر هر کس با حکمران است).

۴-۱- نظارت و دخالت دولت بر قیمت گذاری کالاها و خدمات :

قبلاً در باره سند این عهدنامه توضیحاتی دادیم.

۱- در اینجا حضرت به کارگزار خود امر کرده که قیمت‌ها باید ظالمانه نباشد این بدان معناست که حضرت اجازه داده بلکه امر کرده که کارگزار در معاملات بازار ورود کند و نسبت به تعیین قیمت اعمال قدرت کند. این امر دلالت بر ورود به حریم خصوصی اشخاص در سطح خرید و فروش‌ها دارد. در این حال نظارت بر قیمت گذاری در بازار از وظائف کارگزار محسوب است.

۲- و همچنین حضرت دستور داده‌اند که کارگزاران از احتکار در بازار جلوگیری کنند و این امر به ملازمه بر الزام کارگزار به نظارت بر بازار دلالت دارد.

۳- نکته سوم این که حضرت یکی از معایب کارگزاران را این دانسته که بازاریان سخت‌گیری کنند و طمع ورزند و در کالاهای خود به رأی و نظر خود حکم کنند. این امر نه تنها موجب ضرر و زیان عموم مردم است بلکه عیب این کار بر گردن کارگزاران است. به ملازمه دلالت دارد که مطالبه حضرت پیشگیری از این امور است و این جز به نظارت و نیز دخالت در بازار میسر نیست. بنابر این ورود کارگزاران در خرید و فروش‌ها برای جلوگیری از این دست مظالم امری لازم است.

۴- امر به این که خرید و فروش در بازار باید آسان و عادلانه باشد نوعی الزام بر کارگزار است که این امور را در بازار تحت نظارت و هدایت خود داشته باشد. قبلاً دیدیم که حضرت خود نیز به همین سبک عمل می‌کردند.

۴-۱- نظارت و دخالت دولت بر قیمت گذاری کالاها و خدمات :

روایات نظارت حضرت امیر بر بازار کوفه در کتب اهل سنت نیز نقل شده است:

- حدثنا عبد الله قشنا عبد الله بن عمر قال: أنا أبو نعيم قشنا حر بن جرموز المرادي، عن أبيه قال: رأيت علياً وهو يخرج من القصر وعليه قطريّتان، إزاره إلى نصف الساق، ورداؤه مشمر قريباً منه، ومعه الدرّة، يمشي في الأسواق، ويأمرهم بتقوى الله، وحسن البيع، ويقول: أوفوا الكيل والميزان، ولا تنقحوا اللحم.

قطريّتان تشنيه قطريّة به کسر قاف به معنای جامه‌ای نسبتاً زبر و آمیخته به رنگ سرخ که دارای نقش و نگار است. برخی گفته‌اند که منسوب به قطر است که به دلیل یاء نسبت به کسر قاف و سکون طاء مبدل شده است.

احمد بن حنبل در ذیل حدیث آورده که قطر به معنای نوعی از جامه راه‌راه و کمی زبر که رنگ قرمز نیز بکار رفته و نقش و نگار داشته باشد و آن را از بحرین می‌آوردند. ازار به معنای شلوار و لنگ، و درّة به معنای تازیانه است

تنقحوا احتمالاً تصحیف تنفخوا است که در روایات اهل سنت هم آمده که علی به قصابها مرور کرد و گفت که در گوشت ندمید که هر که در گوشت بدمد از ما نیست.

تنقّح از باب تفعل به معنای کم شدن بکار رفته که اگر به باب تفعیل برده شود به معنای کم گذاشتن است. همچنین ممکن است که تنقیح به معنای تهذیب هم بکار رفته به معنای این که ظاهر گوشت را بیارایند. اما احتمال اول ترجیح دارد.

و الحمد لله رب العالمين